

Dorota Bednarczyk
Archiwum Sejmu RP

Kształtowanie się zasobu audiowizualnego w Archiwum Sejmu

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie zasobu audiowizualnego Archiwum Sejmu w odniesieniu do wideofonicznych nagrań posiedzeń Sejmu i jego organów. Główne aspekty poruszanego tematu dotyczą procesów decyzyjnych i działań legislacyjnych, które na przestrzeni kilkudziesięciu lat towarzyszyły powstawaniu, gromadzeniu i archiwizowaniu wspomnianych zapisów. Istotny wątek stanowi zagadnienie cyfryzacji nagrań analogowych i związane z nią problemy natury technicznej, legislacyjnej (m.in. dotyczącej ochrony praw autorskich) i ekonomicznej. Artykuł ukazuje również rolę Biblioteki Sejmowej i Archiwum Sejmu zarówno w zakresie przechowywania i ewidencjonowania przedmiotowych materiałów, jak i ich powstawania i digitalizacji.

Abstract

The aim of the article is to present the audiovisual resource of the Sejm Archives in relation to audio and video session recordings of the Sejm and its bodies. The key aspects of the discussed topic concern the decision-making processes and legislative activities that, over the past several decades, accompanied the creation, collection and archiving of the records mentioned above. Another important issue is digitization of analog recordings and problems of technical, legislative (i.e., regarding copyright protection) and economic nature related to it. The article also reveals the role of the Sejm Library and Sejm Archives, both in terms of storing and recording the materials in question, as well as their creation and digitization.

Słowa kluczowe: dokumentacja audiowizualna, Archiwum Sejmu, Biblioteka Sejmowa, digitalizacja, Sejm RP, Sejm PRL, Mediateka

Keywords: audiovisual documentation, Sejm Archives, Sejm Library, digitization, Sejm of the Republic of Poland, Sejm of the Polish People's Republic, media library

* * *

Pod pojęciem *dokumentacja audiowizualna* kryje się bardzo różnorodny materiał, na który mogą składać się fotografie, filmy, obrazy, nagrania telewizyjne i radiowe. W zasadzie, wszystkie wymienione typy dokumentacji można odnaleźć w zasobie Archiwum Sejmu – po części zostały one już omówione w odrębnych artykułach. Niniejsze opracowanie skupia się przede wszystkim na prezentacji zbioru nagrań łączących dźwięk i obraz, czyli rejestracji audiowizualnej, nazywanej również wideofoniczną, posiedzeń Sejmu i jego organów. Użycie w poniższym tekście terminu *dokumentacja audiowizualna* odnosić się będzie więc do nagrań filmowych zarejestrowanych zarówno na nośnikach analogowych, jak i cyfrowych. Wspomniany typ dokumentacji stanowi istotną część zasobu Archiwum Sejmu, a procesy decyzyjne i legislacyjne, które na przestrzeni kilkudziesięciu lat towarzyszyły jej powstawaniu, gromadzeniu i ewidencjonowaniu, stały się głównym tematem prezentowanego artykułu.

Zbiory audiowizualne w archiwach polskich

Dokumenty audiowizualne przechowywane w archiwach stanowią grupę specjalnych materiałów archiwalnych, których wytworzenie oraz korzystanie z których wymaga posługiwania się odpowiednią aparaturą techniczną. Ich opracowywanie i konserwacja również stawia podobne wymagania, bowiem podstawą opracowania dokumentu dźwiękowego lub filmu jest jego odsłuchanie bądź obejrzenie. Obsługa wykorzystywanej przy tym aparatury wymaga odpowiednich umiejętności. Dodatkowo, rozwój technologii cyfrowej przyczynił się do znacznego przyrostu zasobu audiowizualnego gromadzonego nie tylko w postaci fizycznej, na nośnikach typu taśmy czy kasety, ale też wirtualnej – w postaci plików cyfrowych, których odpowiednie przechowywanie, zabezpieczanie i udostępnianie rodzi kolejne problemy natury technicznej i prawnej. Tworzenie odpowiednich baz danych, czy też systemów do ewidencjonowania i udostępniania cyfrowych kopii nagrań filmowych, to kolejne

problemy stojące przed osobami odpowiedzialnymi za archiwizowanie zbiorów audiowizualnych. Nierzadko trudność w korzystaniu z materiałów audiowizualnych stanowi możliwość wykorzystania ich bez ryzyka naruszenia praw autorskich, praw majątkowych i/lub praw pokrewnych – „Specyfika nagrań, uwzględniająca szereg innych aspektów skupionych nie tylko wokół twórcy (twórców), skutecznie komplikuje możliwość niekomercyjnego lub komercyjnego wykorzystania zawartych w dokumentacji audiowizualnej treści, a w wielu wypadkach czyni taki materiał „martwym”, nie w pełni przydatnym, a nawet wręcz uniemożliwia ich wykorzystanie”¹. Nie ułatwia pracy archivistom również brak dostosowanych do współczesnych realiów wskaźników i standardów metodycznych dotyczących opracowania archiwaliów dźwiękowych i wizyjnych, które dotychczas opierało się głównie na ogólnych rozwiązaniach wykorzystywanych w polskiej i obcej praktyce archiwalnej. Wszystko to niewątpliwie wpływa na stopień zaawansowania prac nad opracowaniem tego typu materiałów. Według „Sprawozdania z działalności Archiwów Państwowych w 2020 roku” dokumentacja filmowa stanowi 27 501 jednostek archiwalnych, przy czym 19 597 jednostek to dokumentacja tradycyjna a 7 904 cyfrowa². Poza archiwami państwowymi dokumentacja audiowizualna przechowywana jest głównie w archiwach telewizyjnych, radiowych, prasowych oraz filmowych, a także prywatnych. Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny (FINA) szacuje swoje zbiory na ponad 119 tysięcy filmów fabularnych, dokumentalnych i animowanych, począwszy od 1908 r.³, zaś na oficjalnej stronie archiwów Telewizji Polskiej widnieje informacja o 440 tysiącach taśm zarejestrowanych w Wideotece, 126 tysiącach materiałów filmowych w zasobach Filmoteki⁴. W przypadku archiwów społecznych dominującym rodzajem archiwaliów są materiały wizualne, w tym głównie fotografie, co odróżnia je zasadniczo od archiwów państwowych. Znaczna część archiwów społecznych – ponad 25% – gromadzi nagrania wideo⁵. Trudno jest określić wielkość tego zasobu, gdyż archiwistyka społeczna jest zjawiskiem dynamicznym

¹ K. Pencarski, *Prezentacja nagrań audio i wideo w Internecie przez archiwa państwowe wobec wybranych problemów wynikających z poszanowania praw autorskich i praw pokrewnych. Kilka uwag środowiska akademickiego*, „Archeion”, 2020, t. 71, s. 85.

² Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych w 2020 roku, https://www.archiwa.gov.pl/files/SPRAWOZDANIE_AP_2020.pdf [dostęp: 20.11.2021].

³ Filmoteka Narodowa – Instytut Audiowizualny (FINA), <https://fina.gov.pl/zbiory/filmy/> [dostęp: 31.05.2023].

⁴ Telewizja Polska TVP, <https://www.tvp.pl/centrum-informacji/o-nas/archiwa/o-nas> [dostęp: 31.05.2023].

⁵ Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania, Warszawa 2017, <https://nck.pl/badania/raporty/raport-archiwistyka-spoeczna-diagnoza-i-wyzwania> [dostęp: 31.05.2023].

kształtowanym głównie przez organizacje pozarządowe, które rokrocznie stawiają sobie nowe cele i realizują nowe projekty.

Podobnie ustalenie wielkości zasobu audiowizualnego w ujęciu krajowym wymaga szerokiej analizy ze względu na różnorodność podmiotów, dynamikę zmian i rozproszone dane źródłowe. Warto jeszcze podkreślić, że autorzy podnoszący temat archiwaliów audiowizualnych (szczególnie tych o dużej wartości historycznej) wskazują na ich niezadowalający stan opracowania⁶.

Rejestracja audiowizualna (wideofoniczna) posiedzeń Sejmu PRL

Pierwsza w Polsce emisja telewizyjna miała miejsce jesienią 1952 r. Jednakże w początkowych latach funkcjonowania nowego medium tematyka parlamentarna nader rzadko gościła na szklanym ekranie. W archiwach Telewizji Polskiej znajdują się pojedyncze nagrania obrad Sejmu z lat 70. Dopiero w następnym dziesięcioleciu relacje z posiedzeń sejmowych były częstsze. Zaczęły pojawiać się też dedykowane programy o tematyce parlamentarnej, choć ich poziom był bardzo zróżnicowany. Problem ten stał się przedmiotem dyskusji podczas posiedzenia Prezydium Sejmu 12 stycznia 1984 r. Poruszono wówczas tematy związane z relacjonowaniem przez radio i telewizję przebiegu posiedzeń Sejmu PRL. Relacje medialne były bowiem dotąd fragmentaryczne, zaś nadawca nie uważał za celowe przekazywanie pełnego zapisu. Uczestnicy debaty ubolewali nad niezadowalającym sposobem relacjonowania problematyki parlamentarnej w mediach. Przedstawiciele telewizji bronili się przed zarzutami, wskazując na brak specjalistów od spraw parlamentarnych oraz trudności wynikające ze specyfiki materii. Podkreślali, że: „W pracach Sejmu nie ma (...) dramaturgii niezbędnej dla przekazu telewizyjnego. A więc wydarzenia sejmowe trzeba kreować”⁷. Niemniej Prezydium Sejmu wyraziło pogląd, że niezbędne jest podniesienie poziomu i rangi relacji parlamentarnych, szczególnie w telewizji. Pełne relacje z posiedzeń Sejmu zaczęto emitować

⁶ Zob. E. Podgórska, *Zbiory audiowizualne archiwów państwowych*, [w:] *Konferencja metodyczna – Problemy opracowania materiałów audiowizualnych w archiwach państwowych*, Warszawa 3–4 kwietnia 2008, https://archiwa.gov.pl/images/docs/materialy/e_podgorska_audio.pdf [dostęp: 20.11.2021]; M. Jabłońska, *Dokumentacja specjalna w archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy*, Toruń 2011, s. 9–10; W.K. Roman, *Rozproszenie polskiej dokumentacji audiowizualnej a zasady archiwalne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, 2013, t. 6, s. 314, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej-r2013-t6/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej-r2013-t6-s305-315/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej-r2013-t6-s305-315.pdf [dostęp: 22.11.2021].

⁷ Archiwum Sejmu, Protokół nr 110 posiedzenia Prezydium Sejmu w dniu 12 stycznia 1984 r.

wać dopiero w okresie przemian ustrojowych. Przyczynił się do tego fakt, że jednym z postulatów wysuwanych podczas rozmów przy okrągłym stole było wprowadzenie bezpośrednich transmisji telewizyjnych z posiedzeń Sejmu. Uważano bowiem, że „[...] Jego społeczna rola będzie rosła. Zwłaszcza, gdy w ławach posłów zasiądzie licznie opozycja.” i, wskazując przy tym na argument odnoszący się do kwestii kontroli społecznej: „Najpewniejszą, sprawowaną w imieniu całego społeczeństwa będzie kontrola nowego parlamentu, w którym każdy poseł w czasie bezpośredniej transmisji na oczach całej Polski mógłby skorzystać z kontrolnych uprawnień”⁸. Emitowanie bezpośrednich transmisji telewizyjnych zapoczątkowane zostało na przełomie marca i kwietnia 1989 r. Dzięki realizacji wspomnianych postulatów istnieją pełne nagrania z posiedzenia Sejmu X kadencji oraz następnych.

Do roku 1998 rejestracją audiowizualną sejmowych posiedzeń zajmowała się Telewizja Polska i w jej archiwach przechowywano oryginalne taśmy z nagraniami. Uzupełnienie zbioru audiowizualnego Archiwum Sejmu o kopie przedmiotowych nagrań nastąpiło wiele lat później, o czym w dalszej części artykułu.

Rejestracja audiowizualna posiedzeń Sejmu RP

Przemiany ustrojowe przyniosły kryzys finansowy, który nie ominął również Telewizji Polskiej. Borykając się z trudnościami ekonomicznymi, TV⁹ pismem z dnia 30 kwietnia 1990 r. zwróciła się do szefa Kancelarii Sejmu z prośbą o pomoc finansową na zakup taśm VHS-Super-metal-180, na których archiwizowano wówczas nagrania przebiegu posiedzeń Sejmu i Senatu. Jednocześnie poinformowano, że w przypadku braku udzielenia takiej pomocy przez Kancelarię Sejmu, Telewizja Polska zmuszona będzie do kasacji części archiwalnych nagrań polskiego parlamentu. Zaproponowano również rozszerzenie współpracy między instytucjami w zakresie technicznych warunków rejestracji obrad Sejmu i Senatu. Ówczesny dyrektor programów informacyjnych TP zachęcał szefa KS do zakupu recordera B-cam SP, którego obsługę i konserwację gwarantowałaby Telewizja. W maju tegoż roku rekomendacja pozytywnego ustosunkowania się do propozycji TV, wystosowana przez dyrektora Biura Prasowego KS, trafiła do dyrektora Biura Prac Sejmowych z prośbą o przedłożenie Prezydium Sejmu. Wydaje się, że strony nie doszły do porozumienia, bowiem na posiedzeniu Prezydium Sejmu 7 i 8 lutego 1991 r. dyskutowano już

⁸ Stenogram z posiedzenia Podzespołu do spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17 lutego 1989 r., s. 13–14, <http://orka2.sejm.gov.pl/OkraglyStol.nsf/0/A7680B4367D9EB-BAC1257CDF003DA5F1/%24File/000140303.pdf> [dostęp: 22.11.2021].

⁹ Zmiana skrótu TP na TVP nastąpiła 1 marca 1992 r.; zob. Wikipedia.pl, https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Polska [dostęp: 3.01.2021].

nad treścią pisma prezesa Telewizji Polskiej, w którym zapowiadał on rezygnację z prowadzonych na żywo transmisji telewizyjnych z posiedzeń Sejmu, z wyjątkiem tych o szczególnym znaczeniu. Odpowiedzią na te ostrzeżenia było skierowanie sprawy do Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich oraz zobowiązanie szefa KS do rozmów z kierownictwem Telewizji i przedstawienia ich rezultatów Prezydium Sejmu.

Obok problemów finansowych i technicznych związanych z rejestracją posiedzeń Sejmu kontrowersje wzbudzał, podobnie jak w latach wcześniejszych, sposób prezentowania problematyki sejmowej w telewizji. W tej sprawie szef Kancelarii Sejmu Ryszard Stemplowski kilkakrotnie spotykał się z przewodniczącym Komitetu do Spraw Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” Januszem Zaorskim. Efekty tych rozmów były jednak niezadowolające¹⁰.

Z przekazów ustnych wiadomo jednak, że w 1991 r. pomiędzy Telewizją Polską a Kancelarią Sejmu zostało zawarte niesformalizowane porozumienie, na mocy którego Kancelaria Sejmu dokonywała rejestracji przebiegu posiedzeń Sejmu na taśmach VHS, korzystając z wozu transmisyjnego TP. W zamian TP otrzymała zgodę na zainstalowanie kamer telewizyjnych w sali posiedzeń Sejmu, przeprowadzenie bezpośredniej (6-godzinnej) transmisji i rejestrację obrad parlamentu oraz darmowy pobór energii elektrycznej, niezbędnej do sprawnego działania wszystkich urzędów. Takie porozumienie oznaczało brak formalnych dokumentów (umów, porozumień) normujących kwestie praw autorskich i majątkowych do wspomnianych nagrań. Kancelaria Sejmu zorganizowała własne studio nagrań dopiero w 1998 r. Jego celem była audio-wizualna rejestracja posiedzeń Sejmu i jego komisji oraz innych wydarzeń mających miejsce na terenie sejmu.

W tym miejscu warto wspomnieć, że w 1999 r. Polska Agencja Prasowa złożyła na ręce marszałka sejmu propozycję utworzenia informacyjnego kanału telewizyjnego, który byłby telewizyjnym przekazem z posiedzeń Sejmu i jego komisji, a w dalszej perspektywie również Senatu. Niestety, w dostępnych materiałach archiwalnych nie odnaleziono informacji o dalszych losach tej propozycji, a jedynie wewnętrzną korespondencję skierowaną do Kancelarii Sejmu, w której przedstawiono wątpliwości co do zasadności tego projektu. Natomiast kilka lat później, w połowie czerwca 2011 r., Telewizja Polska uruchomiła, zapowiadany już kilka lat wcześniej, kanał tematyczny TVP Parlament, poświęcony pracom Sejmu i Senatu oraz Parlamentu Europejskiego¹¹.

¹⁰ Archiwum Sejmu, Pismo Ryszarda Stemplowskiego do Janusza Zaorskiego z dn. 17.10.1992 r.

¹¹ P. Pallus, Rusza TVP Parlament, ale będzie tylko w Internecie, <https://www.wirtualnemedial.pl/arttykul/rusza-tvp-parlament-ale-bedzie-tylko-w-internecie> [dostęp: 22.11.2021].

Początkowo kanał miał nadawać program drogą satelitarną, jednak zdecydowano o przeniesieniu stacji do Internetu w formie multistreamingu. Od 10 września 2014 r. istnieje możliwość odbioru stacji za pośrednictwem telewizji hybrydowej, a od 9 kwietnia 2020 kanał dostępny jest w jakości HD.

Mediateka

Podjmując temat zbioru audiowizualnego w Archiwum Sejmu, nie sposób pominąć wkładu Mediateki, którą w 1991 r., wraz początkiem I kadencji Sejmu RP, uruchomiła Biblioteka Sejmowa. Głównym zadaniem nowej komórki było nagrywanie, opracowanie i udostępnianie wybranych audycji politycznych, społecznych i ekonomicznych, a także transmisji z obrad Sejmu, emitowanych przez Telewizję Polską.

Od dziewiątego posiedzenia Sejmu I kadencji, które miało miejsce 26 lutego 1992 r., obrady Sejmu nagrywano już w całości, dzięki podłączeniu kabla transmisyjnego do wozu Telewizji Polskiej. Nagrywano także całość obrad Senatu oraz audycje dotyczące Sejmu, emitowane na kanale Polsat, WOT i TVN.

Nagrania audycji telewizyjnych systematycznie kasowano po upływie trzech miesięcy, a zwolnione kasety wykorzystywano ponownie do kolejnych rejestracji. Natomiast nagrania z posiedzeń Sejmu, jak również wybrane transmisje obrad Senatu, wywiady z posłami, konferencje prasowe z udziałem posłów itp. podlegały archiwizacji i po zakończeniu danej kadencji przekazywano je do Archiwum Sejmu. Nagrań dokonywano na kasetach VHS, SVHS i Digital Betacam. O wzrastającym zainteresowaniu gromadzonym materiałem wideofonicznym może świadczyć fakt, że w porównaniu do pierwszego roku działalności Mediateki, kiedy to odwiedziło ją jedynie 33 użytkowników, już w kolejnym liczba ta wzrosła do 1071 osób. Początkowo pracowano na sprzęcie amatorskim, co niejednokrotnie odbijało się na jakości nagrań, szczególnie tych przegrywanych na kasety dostarczane przez użytkowników. Katalogowanie nagrań wideofonicznych odbywało się za pomocą ręcznie i maszynowo pisanych fiszek. W 1993 r. Biblioteka Sejmowa rozpoczęła instalację nowego zintegrowanego systemu bibliotecznego Aleph. Implementacja systemu polegała na rozłożonym w czasie wdrażaniu kolejnych jego modułów, a jeden z nich miał w przyszłości wspomóc Mediatekę w prowadzeniu zautomatyzowanej indeksacji nagrań. Prace w tej części zadań Mediateki nabrały rozpędu w roku 1997, kiedy trafił tam nowy sprzęt komputerowy oraz zainstalowano pełny dostęp do Alepha, co umożliwiło katalogowanie nagrań w sposób automatyczny. W systemie zaprojektowano dwie bazy. Jedna obejmuje opisy nagrań z posiedzeń Sejmu i można ją przeszukiwać według takich kryteriów, jak: nazwisko i funkcja mówcy, data posiedzenia, treść porządku dziennego obrad, numer

kasety z zarchiwizowanym nagraniem. Natomiast druga baza zawiera opisy nagranych audycji i można ją przeszukiwać według: tytułu audycji, daty emisji, nazwiska mówcy oraz deskryptorów¹².

Jak już wspomniano, w 1998 r. uruchomiono w Kancelarii Sejmu własne studio telewizyjne dzięki zainstalowaniu własnych kamer telewizyjnych i wytworzeniu własnego sygnału telewizyjnego. Pozwoliło to na rezygnację z sygnału TVP przejmowanego z wozu transmisyjnego, co w rezultacie doprowadziło w 2001 r. do wycofania się Telewizji z bezpośrednich transmisji przebiegu obrad Sejmu. Zadanie to przejęło wówczas studio sejmowe. Sygnał zapisywany był w profesjonalnym systemie Digital Betacam, a dotychczasowe kasety SVHS zastąpiły kasety Digital Betacam, które z kolei w 2017 r. zastąpiono dyskiem sieciowym. W 2018 r. miała miejsce modernizacja studia telewizyjnego KS oraz Mediateki. Modernizacja umożliwiła nagrywanie obrad Sejmu w jakości HD i archiwizowanie ich na cyfrowych taśmach LTO.

Obecnie Mediateka prowadzi również audiowizualną rejestrację wybranych audycji telewizyjnych. Nagrania obejmują audycje z siedmiu kanałów telewizyjnych: TVP 1, TVP 2, TVP Info, Polsat, TVN, TVN 24, TV Trwam. Są one rejestrowane w formie cyfrowej na zewnętrznych dyskach (wcześniej płytach DVD) i przenoszone na dysk sieciowy.

Digitalizacja i uzupełnianie zasobu nagrań audiowizualnych

Brak formalnego porozumienia z Telewizją Polską w sprawie nagrań z posiedzeń Sejmu zaowocował w późniejszym czasie problemami związanymi z kwestią określenia praw autorskich do tych nagrań. Temat stał się palący w momencie, kiedy w 2012 r. Biblioteka Sejmowa, w trosce o zasób Archiwum Sejmu, podjęła kroki w kierunku jego digitalizacji – w tym także tej formy zgromadzonych materiałów audiowizualnych. Kwestią otwartą pozostawało pytanie, czy Kancelaria Sejmu, a więc i Archiwum Sejmu, ma prawo – i w jakim zakresie – przetwarzać, w tym przede wszystkim udostępniać, w szerokim tego słowa znaczeniu, nagrania zarejestrowane przez Mediatekę, ale z wykorzystaniem sygnału pozyskiwanego z wozu transmisyjnego TVP. Opinie prawne, o które wystąpiła dyrekcja Biblioteki Sejmowej, nie były jednoznaczne. W zasadzie zgadzały się jedynie co do oceny przedmiotowych nagrań jako wideogramów, czyli formy nietwórczej rejestracji. Uznano w nich, że „nagrania z posiedzeń Sejmu – będące nieprzetworzoną, bieżącą transmisją z sali posiedzeń Sejmu – nie stanowią utworu w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (DzU z 2006 r. nr 90

¹² I. Jakimowicz, P. Szmajer, *Nagrania wideofoniczne posiedzeń Sejmu*, [w:] *Sto lat na Wiejskiej, Biblioteka Sejmowa 1919–2019*, red. W. Staśkiewicz, Warszawa 2019, s. 153.

poz. 632 z późn. zm.)”¹³. Kancelaria Sejmu przychyliła się do stanowiska, że jest współproducentem wspomnianych wideogramów i z tego tytułu powinno przysługiwać jej prawo do rozporządzania i korzystania z nich w zakresie wskazanym w ustawie. Uznała jednak, że niezbędne jest formalne potwierdzenie stanu prawnego przez Telewizję Polską¹⁴.

W tym czasie Biblioteka Sejmowa rozpoczęła rozmowy z Narodowym Instytutem Audiowizualnym na temat podjęcia ewentualnej współpracy przy digitalizacji zgromadzonych nagrań posiedzeń Sejmu RP I i II kadencji (lata 1991–1997). Niestety, wnioski płynące ze wspomnianych opinii prawnych stanowiły przeszkodę w realizacji planów cyfryzacji. Oferta NInA obejmowała dwa warianty współpracy: 1) wsparcie w procesie tworzenia warunków i wymagań niezbędnych do realizacji przedsięwzięcia (pomoc merytoryczna udzielona nieodpłatnie) lub 2) przeprowadzenie przez NInA konwersji analogowo-cyfrowej na własny koszt, pod warunkiem uzyskania przez instytut praw do udostępniania zapisów wraz z ich opisami. Brak oficjalnego potwierdzenia przez TVP stanu prawnego przedmiotowych nagrań skutkowało decyzją o wybraniu pierwszego modelu współpracy z NInA oraz podjęciu działań digitalizacyjnych w oparciu o własne zasoby. Narodowy Instytut Audiowizualny przeprowadził analizę stanu technicznego taśm VHS z zapisem posiedzeń Sejmu, której wyniki zawarto w Raporcie z 25 lipca 2013 r.¹⁵ Znalazły się w nim również rekomendacje dotyczące sugerowanych formatów wideo, zarówno dla plików archiwalnych, jak i użytkowych wraz z parametrami. W oparciu o wskazówki eksperckie pracownicy Mediateki rozpoczęli żmudny proces konwersji nagrań analogowych. Od 2018 prowadzą oni digitalizację najstarszych nagrań z posiedzeń Sejmu poprzez konwersję zapisów z kaset VHS (a w późniejszych etapach z kaset SVHS, płyt DVD i kaset Digital Betacam) na taśmy LTO.

W ramach projektu cyfryzacji zbiorów audio i wideo Archiwum Sejmu rozpoczęło starania o uzupełnienie luk w wideofonicznych materiałach archiwalnych. Dotyczyło to głównie nagrań posiedzeń Sejmu X kadencji (tzw. Kontraktowego, lata 1989–1991), będących w posiadaniu TVP. Warto

¹³ Archiwum Sejmu, Opinia prawna w sprawie projektu umowy z Narodowym Instytutem Audiowizualnym dotyczącej digitalizacji analogowych nagrań posiedzeń Sejmu z dn. 14 czerwca 2013 r. (znak BPSP-1120-218/13(2)).

¹⁴ Archiwum Sejmu, Notatka służbowa w sprawie potwierdzenia przynależnych Kancelarii Sejmu praw producenckich do audiowizualnych nagrań (VHS) posiedzeń plenarnych Sejmu RP I–II kadencji z lat XI, 1991–III.1998 z czerwca 2013 r. (znak BS/AS-123-07/2013).

¹⁵ Archiwum Sejmu, J. Czuba, Raport Narodowego Instytutu Audiowizualnego z analizy stanu zachowania zapisów prac parlamentarnych utrwalonych na kasetach VHS i SVHS będących w posiadaniu Biblioteki Sejmowej.

dodać, że pozyskanie kopii wspomnianych nagrań nastąpiło w związku z realizacją projektu „Archiwa Przełomu 1989–1991”, którego Kancelaria Sejmu, reprezentowana przez Archiwum Sejmu, jest współuczestnikiem. Jest to wspólny projekt Archiwum Senatu i Archiwum Prezydenta RP, mający na celu stworzenie centrum informacji na temat historii przełomu lat 1989–1991, przy współudziale polskich archiwów, muzeów, bibliotek, ośrodków kultury, nauki i innych. Nagrania posiedzeń parlamentu z pierwszego okresu transformacji ustrojowej Polski w sposób oczywisty wpisują się w założenia projektu „Archiwa Przełomu” i stanowią istotną jego część. W związku z tym Kancelaria Sejmu rozpoczęła w 2012 r. negocjacje z Telewizją Polską. W początkowej fazie rozmowy obejmowały także zachowane fragmenty nagrań plenarnych posiedzeń Sejmu PRL od roku 1972, ale ostatecznie zdecydowano się na zakup usługi digitalizacyjnej i dokumentacyjnej nagrań wideofonicznych Sejmu X kadencji.

Jako ciekawostkę można przywołać pismo skierowane do dyrektora Biblioteki Sejmowej przez dyrektora Ośrodka Dokumentacji Zbiorów Programowych Spółki Telewizja Polska SA, w którym nadawca rozważał możliwość nieodpłatnego przekazania do Archiwum Sejmu zapisanych na taśmach VHS nagrań zarejestrowanych na VHS od 4 lipca 1989 do 19 października 1991 r¹⁶. Niestety, z chwilą zainteresowania się tą propozycją przez Archiwum Sejmu TVP wycofała ofertę, jednocześnie proponując podjęcie współpracy w zakresie odpłatnej digitalizacji i przekazania wspomnianych nagrań. Efektem negocjacji z TVP był zakup przez Kancelarię Sejmu cyfrowych kopii posiedzeń Sejmu X kadencji – wideogramów wraz z dokumentacją zawierającą metadane techniczne i opisowe plików. Procedury zakupowe trwały w latach 2013–2016 i nie objęły wszystkich nagrań. Na przeszkodzie stanęły kwestie finansowe. W związku z tym we wspomnianym zbiorze nagrań nadal brakuje zapisów z okresu styczeń–październik 1991 r. Ostatecznie Kancelaria Sejmu przejęła 475 godzin kopii materiału wideofonicznego. Na mocy umów zawartych pomiędzy stronami TVP udzieliła Kancelarii Sejmu zezwolenia na korzystanie z zakupionych wideogramów poprzez ich archiwizowanie, zwielokrotnianie, udostępnienie na zasadach dozwolonego użytku publicznego dla bibliotek, archiwów i szkół oraz udostępnienie publiczne.

Obecnie dostępne są one na stronie internetowej Sejmu. Warto wspomnieć o kontrowersjach dotyczących własności archiwów TVP i statusu zgromadzonych tam zbiorów. Pojawiają się bowiem głosy, że archiwalia przechowywane

¹⁶ Archiwum Sejmu, Pismo dyrektora Ośrodka Dokumentacji Zbiorów Programowych Spółki Telewizja Polska S.A. do dyrektora Biblioteki Sejmowej z dnia 3.12.2012 r. (znak BS-124-105/12).

w TVP tak naprawdę należą do Archiwów Państwowych, ich właścicielem jest skarb państwa, zaś TVP jedynie nimi rozporządza¹⁷.

Nagrania wideofoniczne w zasobie Archiwum Sejmu – stan obecny

W zasobie Archiwum Sejmu nagrania wideofoniczne stanowią 5 128 jednostek i obejmują lata 1981–2007. Filmowy zapis plenarnych posiedzeń Sejmu RP VI kadencji (2007–2011) nadal pozostaje w Mediatece i obecnie jest przygotowywany do przekazania do archiwum. Od 2011 r. cyfrowym zapisem i rejestracją przebiegu plenarnych posiedzeń Sejmu, posiedzeń komisji i podkomisji sejmowych zajmuje się Ośrodek Informatyki Kancelarii Sejmu. Są one ogólnie dostępne na stronie internetowej Sejmu. W związku z brakiem technicznych możliwości obsługi tego typu dokumentów przez Archiwum Sejmu (brak stosownego modułu *Archiwum* do obsługi dokumentacji zapisanej w formie naturalnego dokumentu elektronicznego) obecnie zabezpieczeniem tych zbiorów zajmuje się Ośrodek Informatyki.

Nagrania z posiedzeń Sejmu X kadencji od 4 lipca 1989 do 29 grudnia 1989 r., zakupione od Telewizji Polskiej wraz ze stenogramami z posiedzeń okrągłego stołu oraz sprawozdaniami stenograficznymi z posiedzeń Sejmu X kadencji, tworzą kolekcję dostępną na stronie internetowej Sejmu pod nazwą *Czas Przełomu*.

Materiały audiowizualne dokumentujące pracę Sejmu i jego organów w Systemie Informacyjnym Sejmu (SIS)

Temat dokumentowania w formie cyfrowej prac Sejmu pojawił się w latach dziewięćdziesiątych. Uchwała Sejmu z 30 lipca 1992 r. zmieniająca Regulamin Sejmu postanawiała w art. 201a, że: „Tworzy się System Informacyjny Sejmu, prowadzony w formie elektronicznej, przeznaczony do gromadzenia, przetwarzania i udostępniania danych związanych z działalnością Sejmu i jego organów oraz Kancelarii Sejmu”.

Wstępne założenia dotyczące SIS sformułowano już na początku lat siedemdziesiątych XX w., kiedy to doszło do zawarcia *Porozumienia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Szefa Kancelarii Sejmu PRL z dnia 22 września 1972 r. w sprawie powołania Zespołu Roboczego do określenia potrzeb informatycznych Sejmu PRL, koncepcji ich zaspokojenia oraz opracowanie programu działania*. Efekty prac zespołu przedstawiono m.in. podczas posiedzenia

¹⁷ D. Subbotko, Kto dostanie skarb TVP „Gazeta Wyborcza” 10.04.2010, https://wyborcza.pl/1,75410,7775934,Kto_dostanie_skarb_TVP.html [dostęp: 5.12.2021].

Prezydium Sejmu 10 maja 1973 r. Podjęta wówczas przez Prezydium uchwała gwarantowała kontynuowanie prac informatycznych, przy czym ich aktywnym i wówczas wiodącym uczestnikiem była Biblioteka Sejmowa. Nawiązała ona współpracę ze środowiskiem informatyków i prawników, inicjując tym samym systematyczne spotkania naukowców i praktyków z zakresu informatyki parlamentarnej i prawniczej. Pierwsze systemy informatyczne projektowano i wdrażano w Pracowni Informatycznej Biblioteki Sejmowej powołanej przez szefa Kancelarii Sejmu w styczniu 1975 r. W kolejnych latach powstało kilka podsystemów związanych z tematyką parlamentarną i prawniczą. Pracownia Informatyki stała się załącznikiem istniejącego obecnie, niezależnego od struktur Biblioteki, Ośrodka Informatyki KS. Historia rozwoju i adaptacji technik informatycznych i komputerowych na potrzeby Sejmu i jego organów wykracza poza ramy niniejszego artykułu¹⁸. W tym miejscu ważne jest jednak, że kolejnym etapem przywołanych wyżej działań był wdrożony w 1992 r. System Informacyjny Sejmu.

U podstaw jego budowy leżało nieograniczone w czasie udostępnianie zarejestrowanych zasobów. Zgodnie z tym założeniem, sukcesywnie rozbudowywana jest informatyczna infrastruktura techniczna, niezbędna do jego realizacji. Stopniowo do SIS dołączano kolejne moduły zawierające m.in. nagrania audiowizualne czy też transmisje cyfrowej telewizji. W 2010 r. sformułowano koncepcję systemu do rejestracji cyfrowej i dystrybucji poprzez Internet posiedzeń komisji sejmowych, a w perspektywie również innych wydarzeń mających miejsce na terenie sejmu. Przygotowana przez Ośrodek Informatyki koncepcja koncentrowała się głównie na dystrybucji zarejestrowanych treści, nie poświęcając – zdaniem Archiwum Sejmu – wystarczającej uwagi ich archiwizacji, rozumianej jako gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie materiałów archiwalnych w dłuższym okresie. Fakt ten do dzisiaj pozostaje aktualny, bowiem gromadzeniem i zabezpieczaniem danych zawartych w SIS zajmuje się Ośrodek Informatyki, ale nadal nie podjęto ostatecznej decyzji określającej, jak i czy w ogóle dane te zostaną przekazane do Archiwum Sejmu. Początkowe założenia przewidywały, że OI będzie przekazywał do Archiwum zapis przebiegu posiedzeń Sejmu i jego organów na taśmach LTO lub innym uzgodnionym z Archiwum nośniku po zakończeniu kadencji Sejmu. Realizacja tego założenia wymagała wyposażenia Archiwum w odpowiednie urządzenia do odtwarzania oraz właściwe oprogramowanie archiwalne. Niestety, postulaty te nadal czekają na realizację.

Pierwsze transmisje sejmowej telewizji internetowej miały miejsce w 2011 r. Baza nagrań nosi nazwę iTVSejm i umożliwia dostęp do nagrań posiedzeń

¹⁸ Wiele informacji na ten temat podaje: A. Sadoch, *Automatyzacja Biblioteki Sejmowej*, [w:] *Sto lat na Wiejskiej*, dz. cyt., s. 111–131.

Sejmu, komisji i od 2019 r. podkomisji sejmowych oraz innych wydarzeń (z wyjątkiem posiedzeń zamkniętych lub wyjazdowych)¹⁹. Dostęp możliwy jest zarówno w formie transmisji *na żywo*, jak i zapisu do odtworzenia *na życzenie* (VOD). Wydarzenia rejestrowane są w dwóch formach: jako zapis podstawowy i kopia zapasowa. SIS udostępnia informację publiczną zgodnie z art. 1 ust 1 ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej, DzU z 2019 poz. 1429 z późn. zm. W systemie można m.in. śledzić przebieg procesu legislacyjnego oraz prace Sejmu i jego organów, a także znaleźć informacje o posłach i ich działalności w Sejmie. Materiały znajdujące się w Systemie Informacyjnym Sejmu mogą być wykorzystywane bezpłatnie, a w przypadku zdjęć wykorzystanie powinno odbywać się z przywołaniem nazwiska autora. W przypadku transmisji bieżących oraz materiałów archiwalnych realizowanych przez iTV Sejm klauzula informacyjna zastrzega, że nie mogą być one elementem komercyjnej oferty żadnej agencji, stacji telewizyjnej, portalu ani innego podmiotu.

Biorąc pod uwagę fakt dominacji przekazów i treści audiowizualnych we współczesnym świecie, nie sposób przecenić wartości tego rodzaju dokumentacji w zasobach archiwów. Od lat mamy do czynienia z gwałtownym rozwojem kultury audiowizualnej, co pociąga za sobą konieczność szukania najlepszych rozwiązań umożliwiających właściwe gromadzenie i przechowywanie tego typu zasobu. Zadanie to stoi przed większością archiwów, w tym również Archiwum Sejmu.

* * *

O autorze

Dorota Bednarczyk – mgr, absolwentka historii na KUL i socjologii w Collegium Civitas oraz studiów podyplomowych z zakresu informacji naukowej i informatyki; archiwistka i bibliotekarka; zatrudniona jako główna specjalistka w Archiwum Sejmu; autorka artykułów o tematyce związanej m.in. z cyfryzacją, współpracą instytucji GLAM i funkcjonowaniem Biblioteki i Archiwum Sejmu.

Kontakt: dorota.bednarczyk@sejm.gov.pl

¹⁹ Zapis przebiegu posiedzenia podkomisji umieszcza się w SIS na mocy Uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 marca 2019 r. w sprawie zmiany Regulaminu Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Bibliografia

1. Archiwistyka społeczna. Diagnoza i wyzwania, Warszawa 2017, <https://nck.pl/badania/raporty/raport-archiwistyka-spoeczna-diagnoza-i-wyzwania> [dostęp: 31.05.2023].
2. Archiwum Sejmu, J. Czuba, Raport Narodowego Instytutu Audiowizualnego z analizy stanu zachowania zapisów prac parlamentarnych utrwalonych na kasetach VHS i SVHS będących w posiadaniu Biblioteki Sejmowej.
3. Archiwum Sejmu, Notatka służbowa w sprawie potwierdzenia przynależnych Kancelarii Sejmu praw producenckich do audiowizualnych nagrań (VHS) posiedzeń plenarnych Sejmu RP I–II kadencji z lat XI 1991 – III 1998 z czerwca 2013 r. (znak BS/AS-123-07/2013).
4. Archiwum Sejmu, Opinia prawna w sprawie projektu umowy z Narodowym Instytutem Audiowizualnym dotyczącej digitalizacji analogowych nagrań posiedzeń Sejmu z dn. 14 czerwca 2013 r. (znak BPSP-1120-218/13(2)).
5. Archiwum Sejmu, Pismo dyrektora Ośrodka Dokumentacji Zbiorów Programowych Spółki Telewizja Polska S.A. do dyrektora Biblioteki Sejmowej z dnia 3.12.2012 r. (znak BS-124-105/12).
6. Archiwum Sejmu, Pismo Ryszarda Stemplowskiego do Janusza Zaorskiego z dn. 17.10.1992 r.
7. Archiwum Sejmu, Protokół nr 110 posiedzenia Prezydium Sejmu w dniu 12 stycznia 1984 r.
8. FilMOTEKA Narodowa – Instytut Audiowizualny (FINA), <https://fina.gov.pl/zbiory/filmy/> [dostęp: 31.05.2023].
9. Jabłońska M., *Dokumentacja specjalna w archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy*, Toruń 2011.
10. Jakimowicz I., Szmajszer P., *Nagrania wideofoniczne posiedzeń Sejmu, [w:] Sto lat na Wiejskiej. Biblioteka Sejmowa 1919–2019*, pod. red. W. Staśkiewicza, Warszawa 2019, s. 153–154.
11. Pallus P., Rusza TVP Parlament, ale będzie tylko w Internecie, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/rusza-tvp-parlament-ale-bedzie-tylko-w-internecie> [dostęp: 22.11.2021].
12. Pencarski K., *Prezentacja nagrań audio i wideo w Internecie przez archiwa państwowe wobec wybranych problemów wynikających z poszanowania praw autorskich i praw pokrewnych. Kilka uwag środowiska akademickiego*, „Archeion”, 2020, t. 71, s. 82–101.

13. Podgórska E., Zbiory audiowizualne archiwów państwowych, [w:] Konferencja metodyczna – Problemy opracowania materiałów audiowizualnych w archiwach państwowych, Warszawa 3–4 kwietnia 2008, https://archiwa.gov.pl/images/docs/materialy/e_podgorska_audio.pdf [dostęp: 20.11.2021].
14. Roman W.K., *Rozproszenie polskiej dokumentacji audiowizualnej a zasady archiwalne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, 2013, t. 6, s. 305–315, https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej-r2013-t6/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej-r2013-t6-s305-315/Przegląd_Archiwalny_Institutu_Pamieci_Narodowej-r2013-t6-s305-315.pdf [dostęp: 22.11.2021].
15. Sadoch A., *Automatyzacja Biblioteki Sejmowej*, [w:] *Sto lat na Wiejskiej. Biblioteka Sejmowa 1919–2019*, red. W. Staśkiewicz, Warszawa 2019, s. 111–131.
16. Sprawozdanie z działalności Archiwów Państwowych w 2020 roku, https://www.archiwa.gov.pl/files/SPRAWOZDANIE_AP_2020.pdf [dostęp: 20.11.2021].
17. Stenogram z posiedzenia Podzespołu do spraw Środków Masowego Przekazu w dniu 17 lutego 1989 r., <http://orka2.sejm.gov.pl/OkraglyStol.nsf/0/A7680B4367D9EBBAC1257CDF003DA5F1/%24File/000140303.pdf> [dostęp: 22.11.2021].
18. Subbotko D., Kto dostanie skarb TVP „Gazeta Wyborcza” 10.04.2010, https://wyborcza.pl/1,75410,7775934,Kto_dostanie_skarb_TVP.html [dostęp: 5.12.2021].
19. Telewizja Polska TVP, <https://www.tvp.pl/centrum-informacji/o-nas/archiwa/o-nas> [dostęp: 31.05.2023].
20. Telewizja Polska [w:] Wikipedia.pl, https://pl.wikipedia.org/wiki/Telewizja_Polska [dostęp: 3.01.2021].